

מחוז עגלתין — נמל עגלתין

מאט

י. קוטשר

לפניSSH ש שנים פרסם י. סטארקי שטר נבטי כתוב על-גבי אפירים¹ משנות השישים של המאה הראשונה לספירה.² שטר זה נמצא על-ידי בדויים, ביחד עם תעודות אחרות מימי המרד של שמעון בר-כוסבה, במקום, ש"לגביו אין פרטים מדויקים לפי שעה".³ מסתבר, שהתעודה נמצאה בתחום ישראל, שבה נתגלו איגרות בר-כוסבה על-ידי המשלחת הישראלית. בשטר זה מופיע פעמיים הצירוף "מחוז עגלתין": "על קיא במחוז עגלתין" — 2 A; "בשוק מחוז עגלתין" — C. 5. "קיא", "שוק" היא כפי שקובע המהדיר בזאת, "שוק", במקורה הראשוני בריבוי הארמי המודע, בכתב חסר. על דבר "מחוז עגלתין" אומר סטארקי⁴: "מחוז עגלתין" נזכר אף בפפירוסים אחרים מאותו מזא. אחד מהם נרשם בתעתיק היווני, אך بلا היסוד השני. תיבת 'מחוז' פירושה 'מקום', 'פלך'; בתדמור הוראתה: 'עיר' = *mahāzu* האגדית. בקשר לעגלתין מזכיר הוא "עין עגלים" (*יהזקאל* מז. י), بلا לומר דבר ברור על כך.

בماמר, שפרסמתי לפני עשרים וארבע שנים,⁵ הרأיתי, שתיבת "מחוז" במקורותינו אין משמעותה 'פלך', כהוראתה בלשוננו היום, אלא רק בימי הביניים. הוראת התיבה היא 'נמל' במקרא (תהלים קג, ל), "מחוז חפט" של "יורדי הים באניות" (שם, כג), וכן בתרגומים אונקלוס, בתרגם הנבאיים, בלשון חז"ל ועוד; ובעיקר: השם נותר לפלייטה בחופי ארץ-ישראל. במקור ערבי נזכרים מהוז איזוד (מחוז אשדוד), מהוז יבנה (מחוז יבנה), שהם 'נמל אשדוד' ו'נמל יבנה'. האחרון נזכר אף במקור סורי. אפשר שהתיבה "מחוז" הוראתה 'נמל' לא רק במקומות שהזכיר באמרי הניל, אלא בכל

1. J. Starcky, *RB*, 61, 1954, עמ' 161 ואילך.

2. ראה שם, עמ' 178, וכן עמ' 163.

3. עמ' 161; וראה עמ' 182. 4. עמ' 167.

5. לשוננו, ח (תרצ"ז), עמ' 136 ואילך.

הספרות שモצתה מארץ-ישראל (ואף בספרות אחרת!), ואין כאן מקום להאריך.

לפיכך סבור אני שאי כאן "מחוז עגלתין" פירושו נמל עגלתין. התעתיק היווני מוכית, שהשם כבר היה לשם-עצמם פרטני, כמו "מחוז יבנה" ו"מחוז אשדוד" בתקופה העברית.

היכן "מחוז עגלתין"? לדעתמי, איןו אלא תל-אל-עג'ול של ימינו, Bethaglaim (בית-עגלים) בפי הירונימוס, מדורם לעזה, היא "עזוז העתיר קה".⁶ "מחוז עגלתין" היה אפוא שמו של נמל עגלתין, ככלומר, של הפורור של חוף-הים (או שמא שם העיר כולה?).

לפי דרכנו למדנו אפוא, שבתקופה הנדונה הגיע תחום שלטונם (או השפעתם) של הנבטים עד עיר זו. התעדות הובאה על ידי בעליה למדבר יהודה, מן הסתם כשןמלט בימי המרד.

עכשווי, על-יסוד הידיעות הראשונות על איגרות בריכוסבא, נתברר, שתיביה זו מצויה אף באיגרת עברית: "בשפינה שאצלך ובמחוז".⁷ מן האפשר, כפי שנרמזו למללה, שמצואנן של שתי התעדות הוא מאותה מערה (או על-כל-פנים מאותה סביבה).

במאמרי הנ"ל ציינתי, ש"על חופי ארץ-יהודיה השתמשו עוד במאות הראשונות לאחר החורבן במלת 'מחוז' בהוראת 'נמל'"⁸. המקורות הנ"ל מאשרים את דברי בצורה בלתי-ציפייה אף לי. שכן לא זו בלבד, שבזוכותם מצאנו מקומות נוספים ל"מחוז יבנה" ול"מחוז אשדוד" על חופי הים-התיכון, והוא "מחוז עגלתין", אלא שמקורות אלה הוכיחו, שהתיבה שמשה גם בחוף המזרחי של ארץ-יהודיה, היינגו על חופי ים-המלח.

6. מ. אביניונה, גיאוגרפיה היסטורית של ארץ-ישראל,² ירושלים תש"א, עמ' F.-M. Abel, *Géographie de la Palestine*, II, Paris 1938, p. 265; 318–317

7. ראה, לפיכך שעה: י. ידין בעיתון "מעריב", 3 ביוני 1960, מוסף לגליון שבת,

עמ' 3.

8. עמ' 141.